

KIRSAL ALANDA YAŞAYAN ENGELLİ KADINLARIN TOPLUMSAL HAYATA KATILIMINDA TOPLUMSAL CİNSİYETE BAĞLI ETKİLER - BULANIK İLÇESİ ÖRNEĞİ

ZEHRA KARADAĞ*

ORCID: 0000-0002-7697-3031

DİLEK EROĞLU**

ORCID: 0000-0002-6725-8538

Öz

Engellilik, çoğu toplumda öne çıkan sosyal dışlanma faktörlerinden biridir. Engelliler tarih boyunca insanlık dışı yaşama zorlanmışlardır ve bugün bile engelli olmak çoğu ülkede dışlayıcı etkenlerden biridir. Engelli bireyler, çoğunlukla da engelli kadınlar zor koşullarda yaşamaktadırlar. Sosyal dışlanma ve yok sayma, engelli kadınların günlük yaşamlarını ve sosyal hayata katılımlarını zorlaştırmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle engelli kadınlar en zorlu hayatı yaşamakta ve Türkiye’de de şiddetle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu araştırma, kırsal kesimdeki kadınlara ve kadınların engellilik deneyimlerine odaklanmaktadır. Araştırma, Doğu Anadolu’da bulunan Adivar, Yoncalı, Değirmensuyu, Kotanlı ve Gölyanı adlarında beş Muş köyünü kapsamaktadır. Kırsal yaşam ve sosyal yapı bağlamında engellilik deneyimlerini ortaya koymaları için 13 kadın ile görüşülmüştür. Kadınların sosyal hayata ve karar almaya katılmadığı belirlenmiştir. Kadınlar kamusal alanda yok sayılmakta ve kamusal alanda eğitim, sağlık ve gıda güvenliği en önemli sorun alanları olarak görülmektedir. Özel alanda çoğunlukla psikolojik ve fiziksel şiddet ile karşılaşmaktadırlar. Kırsal yaşamın ana sınırlaması, kadınları diğer insanlara mecbur kılan altyapıdır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal, Engellilik, Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Dışlanma, Muş

---

* Özel Eğitim Öğretmeni, İstanbul Sultanbeyli Aydos Ortaokulu, krdg3414@gmail.com

** Dr. Öğretim Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, dilekeroglu@ibu.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 10/12/2018 Kabul Tarihi: 12/02/2019

Gender And Disabled Women In Rural Areas: Sample of Bulanık Village

Abstract

Disability is one of featured social exclusion factor in most societies. Throughout the history they were threated inhuman way an even today being disable is one of the exclusionary factor in most countries. Disabled people but mostly women lives in tough conditions. Exclusion and ignorance are still forcing their daily life and participation to social life. Because of gender discrimination disabled women live the most diffucult life and face violence and ignorance in Turkey too. This research focuses on rural women and their disability experiences. The research covers five villages of Muş, located in Eastern Anatolia naming Adivar, Yoncalı, Değirmensuyu, Kontanlı and Gölyanı. 13 women were interviewed to lay out their disability experince in the context of rural life and its social structure. It was determined that women could not participate in social life and decision making. They are absent in public syphere and education, health and food security is most crucial problem areas in public sphere. In private sphere they face mostly with psychological and physical violence. Main limitation of rural life is infrastructure which makes women are obliged to other people.

Keywords: Rural, Disability, Woman, Gender, Social Exclusion, Mus

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2010 yılında yapılan nüfus hesaplamalarında, dünyada bulunan bir milyardan fazla insanın yaklaşık %15'inin bir engellilik türü ile yaşadığı tahmin edilmektedir. Dünya Sağlık Araştırması'nın yapmış olduğu çalışmaya göre ise 785 milyon engelli birey arasından 110 milyon engellinin ciddi zorluklar yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bütün engelli bireyler aynı ölçüde dezavantaja sahip değildir. Örneğin, engelli kadınlar engelli erkeklere oranla daha fazla dezavantajlı konumda bulunmaktadır. Engelli erkekler kamusal alanda görünür iken engelli kadınlar kamusal alanda görünür değildirler. Engelli kadınlar hem engelli olmasından hem de toplumsal cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmasından dolayı iki kat daha fazla zorluk yaşamaktadır (WHO, 2011: 30-31).

Türkiye'de 2002 yılında yapılan "Türkiye Özürlüler Araştırması"nda engelli bireylerin toplam nüfus içindeki oranı %12.29 olarak belirlenmiştir. Engelli bireylerde okuma-yazma bilmeyen oranı %36.37 iken işgücüne dahil olmayan nüfus oranı ise %78.29 olarak ifade dilmektedir. İşgücüne katılmayan engelliler içerisinde kadın engelliler %93.29 gibi büyük bir orana sahiptir. Engelli

bireylerin tedavi olma durumları incelendiğinde ise, ortopedik, görme ve işitme engellilerde %50'nin üzerinde tedaviler sağlanmıştır. Dil ve konuşma engellilerin tedavi olma oranları %32.92 iken zihinsel engelli bireylerin tedavi olma oranları %42.95'tir. Bütün engellilik türleri içerisinde tedavi olan engelli erkeklerin oranının engelli kadınlardan daha yüksek olduğu belirtilmiştir (DİE ve ÖZİDA, 2009: 6-11-15-29).

İnsanlık tarihi kadar eski olan engellilik, günümüzde de önemli bir olgu olarak ele alınmaktadır. Engelli bireyler ayrımcılığa maruz kalmış, toplumdan dışlanmış ve hatta öldürülmüşlerdir. Geçmişten günümüze engelli bireylere karşı olan önyargılar ortadan kalkmamış yalnızca şekil değiştirmiştir. İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda da engelli bireyler eğitim, istihdam, sağlık gibi alanlardan göz ardı edilmekte ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Küçümseme, yok sayma gibi sosyal dışlamalar engelli bireylerin toplumla bütünleşmesini, toplumsal hayata katılmasını engellemektedir. Söz konusu engelli kadın olduğunda ise problemler iki kat artmaktadır. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı bu noktada engelli kadınları daha fazla etkilemekte ve dışlama, görmezden gelme gibi sorunlar daha da büyümektedir (Özdemir, 2010: 1). Engelli bireyler sahip oldukları bedensel farklılıklardan dolayı da toplum tarafından ikincil plana itilmekte ve bu durum engellilik meselesini görünür kılmaktadır (Burcu, 2015: 11).

Dünyada engellilik üzerine çeşitli tanımlar yapılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) engelliliği; "engellilik (beyin felci, down sendromu, depresyon v.b) sağlık sorunları olan bireylerin (negatif tavırlar, erişilemeyen ulaşım ve kamu binaları, sınırlı sosyal destek gibi) kişisel ve çevresel faktörlerle etkileşimlerinde ortaya çıkan olumsuz durumları ifade eder" şeklinde tanımlamaktadır (WHO, 2011: 3-4). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ise engelliliği; "doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal, sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gereklerine uyamayan kişiler" olarak tanımlamaktadır (DİE ve ÖZİDA, 2009: 9).

Engellilik tanımlamalarının farklı olmasının nedeni, engellilik ile ilgili farklı modellerin ortaya çıkması ve bu modellerin zamanla yeni anlamlar kazanmasından kaynaklanmaktadır (Altuntaş vd. 2016). Sosyal bilimlerde kuramsal olarak engellilik; medikal model ve sosyal model üzere iki farklı yaklaşımla tartışılmaktadır (Köten vd. 2014).

Medikal model engellilerin vücutlarını doğuştan gelen bir bozukluk olarak görmektedir. Engelliler; üretken olmayan, farklı görünen, farklı davranan gruplar olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, toplumsal alanda engellileri yok

saymak, engellileri ikincilleştirmek ve engellilerin sadece tıbbi boyutlarına (fiziksel, zihinsel, işitme engeli) odaklanmaktadır (Shakespeare, 1996: 95). Hindistan Ulusal İnsan Hakları Komisyonu tarafından 1997-1999 yılları arasında bir proje yürütölmüştür. Bu projenin bulgularında; zihinsel engeli bulunan bireylerin, Foucault' un Büyük Hapis olarak nitelendirdiği gibi gözetleme kuleleri, kilitlenmiş hücreler ve çitlerle çevrili mekânlarda yönetildikleri ortaya çıkmıştır. Medikal modelin kısıtlılığını gösteren diğer bir olay ise 2001 yılında Tamil Nau' da meydana gelmiştir. Engellilerin sığınma merkezi olarak kullanıldığı bu mekânda, yataklarına zincirlenen yirmi altı kişi çıkan bir yangında yaşamlarını yitirmişlerdir. Yapılan araştırmalarda yangının ortaya çıkış nedeni; engelli bireylerin hayattan izole edilmesi gerektiği düşüncesi ile hastanenin kundaklanmasından kaynaklanmaktadır (NHRC, 2005: 19).

Sosyal model ise; sosyal devlet anlayışı çerçevesinde hazırlanan sosyal politikaların, engelli bireylerin de göz önüne alınarak hazırlanması gerektiğini belirtmektedir. Engelli bireyleri sorunlarla karşı karşıya getirmekten ziyade toplumda tam katılım sağlayabilmeleri için önlerinde bulunan engellerin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmaktadır. Bina tasarımlarında, ulaşımda ve altyapıda mevcut olan engeller/setler ile ilgili düzenlemelerin yapılarak, bunların engelli bireyler için ulaşılabilir/yaşanabilir hale getirilmesi gerekmektedir. Buradaki en önemli amaç engelli bireyleri, toplumda pasif durumdan aktif duruma getirmektir (European Commission, 2002: 21). Sosyal model, engellilerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri ve başka bir insana bağımlı olmadan yaşayabilmeleri için gerekli olan istihdam, barınma, eğitim gibi hakları olduğunu ifade etmektedir. Buradaki temel nokta, engelliliğin, toplum tarafından inşa edilen ve engellileri toplumdaki dışlayan sistemlerden kaynaklandığını ve ekonomik, sosyal ve politik kuralların yeniden gözden geçirilmesi ve engellilerin de eşit şartlarda yaşamlarını sürdürebilmelerinin sağlanması gerektiğini savunmaktadır (Kurt, 2014: 5).

1. Toplumsal Cinsiyet ve Engelli Kadın

Ann Oakley, cinsiyeti biyolojik bir terim olarak; toplumsal cinsiyeti ise psikolojik ve kültürel bir terim olarak adlandırmaktadır (2015: 151). Bora, kadınlığın ve erkekliğin biyolojik olarak bir ayrımından bahsedilebildiğini belirtmektedir. Fakat toplumsal olarak üretilen ve uygulamaya konulan bir kadınlık ve erkeklik ayrımı vardır ki, bu "toplumsal cinsiyettir" demektir (2010: 37).

Toplum, içinde bulunduğu, sahip olduğu değerler ve kültürler ile kadın ve erkeği belirli kalıplar içerisine sokmaktadır. Toplum, kadının ve erkeğin konumunu, nasıl davranması gerektiğini, değer ve yargılarını belirlemektedir.

Dolayısıyla kadının ve erkeğin sahip olduğu roller ve yaşama biçimleri toplumsal yapının ortaya koymuş olduğu rollere göre şekillenmektedir. Buradaki rol kavramı, belirli statülere atfedilen toplumsal beklentileri ortaya koymaktadır. Toplumsal cinsiyet rolü ise toplum tarafından tanımlanan ve bireylerin yerine getirmesi gerektiği düşünülen ve cinsiyet ayrımcılığı ile ilişkili olan bir grup beklentisidir. Erkek için erkek gibi ve erkeksi, kadınlar için ise kadın gibi ve kadınsı kavramları ve davranışları toplumsal cinsiyet rolleri olarak uygun görülmekte ve bu şekilde adlandırılmaktadır (Seçgin vd. 2011). Dünya’da İngiltere’de, Türkiye’de ya da Japonya’da kadınlara ve erkeklere verilen rollerde farklılıklar mevcuttur. Toplumsal cinsiyet penceresinden oluşturulan roller farklı tarihsel zamanlarda değişim gösterdiği gibi yaşa, kültüre ve eğitim durumuna göre de değişiklik göstermektedir (Eroğlu, 2018: 230).

Engelli bireyler toplumsal, ekonomik ve politik süreçlerin dışında tutulmakta ve toplumsal baskı ile karşılaşmaktadırlar. Tarihsel süreçte toplumlar bireylerin bedenlerini yorumlamakta ve bedene birtakım anlamlar yüklemektedirler (Duman vd. 2017). Toplumdaki bireye saygı duyulması beden imajı ile oluşturulmaya çalışılmaktadır. Beden imajı; toplumun algısı, beklentileri ve verdiği tepkiler ile ölçülmektedir. Bu da yabancılaşmayı engellemekte ve insanların sosyal yaşamda bir araya gelmesine ve bireyin kendisini iyi hissetmesine katkı sağlamaktadır. Birçok toplumda erkeklere güç ve başarı; kadınlara ise çekici, güzel olma gibi nitelendirmeler yüklenmektedir. Kadın olmak toplum içerisinde bir dezavantajlılık iken engelliliğin de bir araya gelmesiyle engelli kadınların “ideal gerçek kadın” imajına sahip olmadığı düşünülmektedir. Tekerlekli sandalye, koltuk değneği gibi aletleri kullanan engelli kadınların vücut özellikleri ile ilgili beklentiler farklılaşmaktadır. Bu durum engelli kadınların toplumda kusurlu, kadınsı olmayan, aseksüel olarak nitelendirmesine neden olmaktadır. Engelli kadınların yaşam doyumları etkilenmekte ve bu da mutsuz olmalarına neden olmaktadır (Purutçuoğlu vd. 2017).

Toplum kadına annelik ve kadınlık rollerini yüklemektedir. Kadınlar, çocuk, erkek ve yaşlı bakımı gibi kadınlık rolleri ile bütünleştirilmektedir. Kadın engelli olduğunda kendisine yüklenen bu rollerden dolayı hayatın her alanında sorunlar yaşamakta ve bu da engelli kadınları güçsüzleştirilmektedir. Engelli kadınların bu rolleri yani “kadınlığın gereklerini” yerine getiremeyeceği düşünülmektedir. Neredeyse bütün toplumlarda kadına yüklenen bu roller kadın-erkek eşitsizliği de beraberinde getirmekte ve engelli kadınları toplumdan soyutlamaktadır (Özdemir, 2010: 39-40).

2.Yöntem

Araştırmanın evreni Muş ilidir. Araştırma örneklemini ise Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Muş ili Bulanık ilçesine bağlı köylerdeki zihinsel engelli bireyler dışındaki toplamda 13 kadın engelli bireyi kapsamaktadır. Araştırmanın zihinsel engelli kadınları kapsamamasının nedeni, zihinsel engelli bireylerle iletişimin mümkün olamayacağı gerekçesinden kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın örneklemini amaçlı örnekleme yöntemleri başlığı altında kartopu veya zincir örnekleme oluşturmaktadır. Araştırmaya başlamadan önce, çalışılacak konu ile ilgili bilgi sahibi olabilecek kişi ya da kişileri bulmak amaçlanmaktadır. Çalışma süreci devam ettikçe bu durum kartopu gibi ilerlenmiştir ve bir yerden sonra çalışmadan elde edilmesi gereken verilerde doyuma ulaşılmıştır (Yıldırım vd. 2016).

Araştırma sürecinde örnekleme ilişkin kısıtlama söz konusu olmamıştır. Araştırmaya dahil olan engelli kadınlar ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler doyum noktasına ulaştığında ve verilen yanıtlar tekrar etmeye başladığında görüşmeler sonlandırılmıştır. Çünkü görüşmecilerden elde edilen bilgiler tekrar etmeye başladığında bulgularda herhangi bir değişiklik olmayacağı saptanmıştır.

Araştırma, Muş ili Bulanık ilçesine bağlı köylerde bulunan 13 engelli kadın ile derinlemesine görüşme yapılarak gerçekeştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini oluşturan engelli kadınlara Yoncalı köyünde bulunan bir referans aracılığıyla ulaşılmıştır. Böylece kartopu tekniğiyle katılımcılara ulaşılmıştır. Bu çalışmada engelli kadınların toplumsal hayata katılımlarını etkileyen; istihdam, sağlık, ulaşım, emek, iktidar, kateksis ve siyaset (kamusal alanda ve özel alanda kararlara katılım) faktörlerini belirlemeyi amaçlayan yarı yapılandırılmış görüşme formu ve yapılandırılmış gözlem formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile engelli kadınların demografik özellikleri, ekonomi, eğitim, sağlık alanlarında karşılaştıkları güçlülere yönelik veri toplanması amaçlanmıştır. Toplumsal cinsiyet analizi çerçevesinde engelli bir kadın olarak toplumsal hayata katılımı nasıl deneyimledikleri ve toplumdaki konumunu analiz etmeye yönelik veri toplanması amaçlanmıştır.

3.Bulgular

1 Ağustos 2017 – 10 Ağustos 2017 tarihleri arasında, kamusal alan ve özel alan çerçevesinde; kırsal alanda engelli kadınların toplumsal hayata katılımında toplumsal cinsiyete bağlı etkilerin analizi kapsamında toplamda 13 kadın ile görüşme yapılmıştır. Örnekleme dahil olan engelli kadınların aralarında bulunan geniş yaş farkından dolayı katılımcıları genç grup ve yaşlı grup olarak

ayırarak mümkündür. Katılımcılar için yarı yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanmıştır. Çalışmadan elde edilen verilerin sunulması betimsel analiz ile gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde, araştırma amaçları doğrultusunda toplanan verilerin analiz edilmesi sonucunda ulaşılan bulgular yer almaktadır. Elde edilen bulgular sunulurken, engelli kadınlara kod adlar verilmiştir.

3.1. Demografik Veriler

Araştırmaya katılan engelli kadınların yaş aralığı 17-85 yaş arasında değişmektedir. Örnekleme hem genç hem de yaşlı grubu olarak ayırmak mümkündür. Engelli kadınlardan 4'ü işitme ve konuşma engelli, 6'sı bedensel engelli, 1'i görme engelli, 1'i hem bedensel hem işitme engelli, 1 kişi de hem bedensel hem de görme engellidir. Engelli kadınların doğum yerlerine bakıldığında 12'sinin Muşlu olduğu, 1 engelli kadının (Sevim) ise Karslı olduğu ve Muş'a gelin olarak geldiği belirlenmiştir. Engelli kadınların 13'ünün de kırsal kökenli olduğu anlaşılmıştır. Evli olan engelli kadınlardan 7'si geniş ailede yaşamaktadırlar. Bu engelli kadınlar gelinleri, torunları ile birlikte yaşamaktadırlar. Engelli kadınların kendilerine ait bir odaları bulunmamakla beraber evin bir köşesindeki kanepede ya da yer yatağında yatmaktadırlar. Kendi ihtiyaçlarını kendileri gideremedikleri ve tekerlekli sandalyeleri dahi bulunmadıkları için hanede bulunan birinden sürekli yardım almaktadırlar. Evleri bedensel, görme, işitme engelli bir birey için uygun döşenmemiştir ve bu da engelli kadınların hareket etme yeteneğinin tamamen kaybolmasına neden olmaktadır. Evli olmayan 3 engelli kadın (Mine, Cansu, Zuhâl), geniş aile yapısına sahiptirler ve iki odalı bir evde babaanne, dede, kardeşler, anne, baba ve yeğenleri ile yaşamaktadırlar. Bu durum engelli kadınların tedavilerine zaman ayırmalarına engel olmaktadır çünkü geniş aile yapısında bütün yük evin "bekâr kızına" yüklenmektedir. 3 engelli kadın (Ayşe, Fatma, Didem) ise anne, baba ve kardeşlerden oluşan çekirdek aile yapısında yaşamlarını sürdürmektedir.

3.2. Aile İlişkiler ve Roller

İçinde doğduğumuz toplum, kültür tarafından oluşturulan toplumsal cinsiyet rolleri, yapılan bu çalışmada da belirgin bir şekilde fark edilmektedir. Bulanık ilçesi köylerinde bulunan kadınların yerinin evi yani özel alan olması erkeklerin ise kamusal alan olarak adlandırılan sokakta, kahvehanede olması çalışmanın amacını, hipotezini destekler niteliktedir. Kadınlar özel alan içerisinde gündelik hayatlarını sürdürmekte erkekler ise kahvehanede, sokakta, iş yerlerinde bulunmaktadır. Dolayısıyla hem engelli olmayan kadınlar hem de engelli kadınlar gün içerisinde evde bulunmakta ve çocuk bakımı, ev

temizliği, yemek yapımı gibi kadının görünmeyen ev emeği ile meşgul olmaktadır.

Engelli kadınlar özel alanlarında çocuk bakımı, temizlik, ütü, yemek işleri ile uğraştıklarını belirtmişlerdir. Sabah erkenden kalkan engelli kadınlar özel alanda herhangi bir ücret almadan, yatana kadar çalışmakta ve her gün aynı iş ile meşgul olmaktadır. Bu durumun engelli kadınları zorladığı sonucuna ulaşılmıştır:

Zuhal:

“Çalışmıyorum. Ev kızı. Sabah kalkıyoruz, evi süpürüyoruz. Çocuklarla uğraşıyoruz. Yeğenlerime bakıyorum. Çok zorlanıyorum. Evin bütün işi bizde.”

Toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kabul edilen erkek işi kadın işi ayrımının kırsal alanda keskin sınırları vardır. Kadınlar çocuk bakımı, misafir ağırlama, yemek yapma, çamaşır ve bulaşık yıkama gibi özel alana ait bakım işleri ile uğraşırken erkekler de tarımsal üretimle ilgilenmekte ya da kahvehanelerde bulunmaktadırlar. Erkekler başka bir iş ile ilgilenmezken; kadınlar günün her saatinde sürekli ev işleriyle uğraşmaktadırlar. Hem yaz mevsiminde kışa hazırlık yapılması hem de ev işleri kadınları zorlanmaktadır. Bu nedenle, kadınlar özel alanda yaptıkları bakım işlerinden dolayı yeterli beslenememektedirler:

Mine:

“Günlük hep ev işi yapıyoruz ve çok yoruluyoruz akşama kadar. Bizim işimiz hiç bitmez. İş yoksa, erken kalkmayacaksa on bire kadar yatıyorum. Su taşı, bulaşık yıka. Hiç rahat yok bizim köyde. Evli kadınlar hele hiç oturmuyorlar. Hepsi çok zayıf. Erkekler de kadınlara rağmen daha rahatlar. Dışarıdan eve gelince oturuyorlar bir şey yapmıyorlar.”

Engelli kadınlara yöneltilen gün içerisinde neler yapıyorsunuz sorusuna; çoğunun evde çocuk bakımı, yemek, temizlik gibi kadınlara ilişkilendirilen işlerle uğraşmakta oldukları saptanmıştır. Erkekler kamusal alandaki işlerini bitirdikten sonra özel alanda dinlenme imkânına sahip iken kadınlar günün her saati çalışmaktadır. Bu iş yükü de onları çok yormaktadır.

Gündelik hayatta özel alan içerisinde engelli kadınlar bazı zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Araştırmaya katılan engelli kadınlardan on üçünün de engelliliği sebebiyle aileden biri tarafından temel ihtiyaçları (yemek, kıyafetlerinin yıkanması, tuvalet ihtiyaçları) giderilmeye çalışılmaktadır. Yardım eden bu kişiler aile içerisinde kardeş, gelin, anne, kuma olarak değişiklik

göstermektedir. Ev içerisinde yardıma ihtiyacı olmayan engelli kadınlar ise kamusal alana çıktıkları zaman muhakkak bir yardımcıya ihtiyaç duymaktadırlar. Çünkü işitme, dil ve konuşma engelli olan bir birey işaret dili ile iletişim kurmaktadır. Bundan dolayı kamusal alanda işaret dili bilmeyen insanlara derdini anlatamamakta ve aile içerisinde bir kişi ile birlikte kamusal alana çıkmaktadır:

Merve:

“Gelinim yardım ediyor. Hep oturuyorum, gelin yapıyor. Hiçbir şey duyamıyorum zaten. Duymam için kulağıma bağırman lazım. Gelinim para da almıyor.”

Engelli kadınlara yöneltilen aile içerisinde destek alıp almadıklarına dair yöneltilen soruda engelli kadınların 5’i temel ihtiyaçlarını kendisi yapabiliyor iken (kamusal alan hariç), 8’inin kendi ihtiyaçlarını gideremedikleri ve gelinlerinden yardım aldıkları saptanmıştır. Engelli kadının ihtiyaçları yine özel alan içerisinde bir kadın tarafından yapılmaktadır. Erkekler özel alanı dinlenme, yemek yeme olarak kullanmakta kadınlar ise bakım işleri ve ev işleri ile meşgul olmaktadır. Sonuç olarak, burada engelli kadınların toplumsal hayata katılamamalarındaki temel sorunun toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı olduğunu görebilmek mümkündür. Ortopedik engelli olan kadınlar rehabilitasyon merkezlerinden ya da hastanelerin fizik- tedavi bölümlerinden yararlanamamaktadırlar. Çünkü eşleri ya da özel alanda iktidar kabul edilen erkekler tarafından kadınlar göz ardı edilmekte, fizik- tedaviler aracılığıyla kadınların hareket yeteneklerini kazanabilmelerine karşı çıkmaktadırlar. Özel alana mahkûm edilen kadınlar yine özel alana hapsedilen gelinleri aracılığıyla yaşamını devam ettirmektedir.

3.3.Kateksis

Toplumsal cinsiyet bağlamında kadına yüklenen ev içi rollerin dışında bir de kadın bedeninin nasıl olması gerektiği egemen ataerkil sistem tarafından belirlenmiştir. 90-60-90 vücut ölçüleri kadınlarla ilişkilendirilmekte ve bu ölçüler kadın bedeni için kusursuz görünümün bir formülü olarak sunulmaktadır. Engelli kadınlar bu beden algısından en çok etkilenenler arasındadır. Bedensel engellerinden dolayı kamusal alana çıkarken utanarak çıkmakta ya da aileleri tarafından evlendirilmemektedirler:

Zuhal:

“Yani elim falan (sol elini hareket ettiremiyor). Yürüyemiyorum. Yolda yürürken insanlar bana bakıyor. Utanıyor insan. Bu yüzden annem

evlenmemi istemedi laf ederler, beceremez diye. Ama ben de istemem evlenmeyi.”

Didem:

“İnsanlar durup dikkatli dikkatli bakıyorlar. Herkes gözlük kullanmıyor ama mecburum. Alıştım. Çünkü göremiyorum onsuz. Herkes kadın güzel giyinmeli, gözlük takmamalı diye düşünüyor ama olmuyor işte.”

Toplumdaki “kadın bedeni” algısı kadınların ve özellikle de engelli kadınların psikolojik yıpranma yaşamasına neden olmaktadır. Engelli kadınların, “ideal” olarak tanımlanan kadın bedenine sahip olmadığı düşüncesi mevcuttur. Bu da engelli kadınların tekerlekli sandalyesi ile bir yere gittiğinde utanmasına ve kamusal alana çıkmak istememesine neden olmaktadır.

Araştırmanın temel yapılarından biri olan kateksis temasının toplumsal cinsiyet bağlamında engelli kadınları soyutladığı, özel alana hapsettiği ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulgulardaki kateksis algısı, engelli kadınların toplumsal hayata katılamamasında rol oynaması araştırmanın hipotezini de destekler niteliktedir.

3.4.Özel Alanda Şiddet

Erkeklerin kendilerini gösterebildiklerini düşündükleri, egemen iktidara sahip olmalarından dolayı yegane dayanakları olan şiddete, günümüz de dahil olmak üzere kadınlar hep maruz kalmışlardır. Engelli kadınlar eşleri tarafından şiddete maruz kalmışlardır ve vücutlarında bu şiddetten kaynaklanan hasarlar meydana gelmiştir. Kadınlar evlerinde bütün gün boyunca kendisine verilen rolleri yerine getirmekte fakat eşi eve geldiğinde kendisine şiddet uygulamaktadır.

Merve:

“Oooo. Benim kocam beni dövüyordu. Hakaret ediyordu. Hakaret çoktu. Şimdikiler değil. Şimdi kimse kimseyi dövmüyor. Kimseyle konuşmaya cesaret edemiyor. Önceden biz dayak yerdik. Kocam kafamı kırdı benim. Biz yiyorduk. Ne yapalım. Mecburduk. Sadece başım var. Başım çok ağrıyor benim. Aklım birbirine giriyor. Sabahtan akşama kadar tahtanın üzerindeyim.”

Engelli kadınlarla görüşüldükten sonra “şiddet” teması ortaya çıkmış ve araştırmanın bir bileşeni olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Engelli kadınlar arasında şiddet görenler olduğu gibi şiddet görmeyenler de bulunmaktadır. Eril iktidar tarafından bir güç unsuru olarak kullanılan şiddet, engelli kadınların bedenlerinde yaralanmalara ve zedelenmelere yol açmaktadır. Yaşanan bu

zedelenmeler de engelli kadınların hareket yeteneğini kısıtlamakta ve engelli kadınların özel alanlarında daha da kısıtlı kalmasına neden olmaktadır.

3.5.Kamusal Alanda Toplumsal Cinsiyet Analizi

Kadın engellilerden Emine, Gülsüm, Zeynep, Merve, Sevim ve Hatice bedensel engellerinden dolayı evlerinden çıkmakta güçlük çekmektedirler. Tekerlekli sandalye ile birinin yardımı ile kamusal alana çıkabilirler ancak maddi imkânlar bakımından yoksul olan kadınlar, tekerlekli sandalye alabilecek güce sahip değildirler. Herhangi bir kamu veya STK'lar tarafından da kendilerine yardım yapılmamaktadır. Kadın engelliler evlerinden çıkamadıkları için yanlarına komşuları gelmekte ve ancak bu şekilde çevresiyle iletişim halinde olabilmektedir:

Emine:

“Önce gidiyordum. Şimdi tek başıma gidemiyorum parka, lokantaya. Yürüyemiyorum artık. Sandalyemde yok. Kimse de alıp gezdirmiyor. Herkesin işi gücü var. Napalım.”

Bedensel, işitme, görme engelli olan Kübra, ev dışına çıkmadığını sabahları eşinin kendisini kapının önüne getirip bıraktığını, akşam olduğunda da eve götürdüğünü belirtmiştir. Komşularının yanına gidemeyen Kübra'nın yanına komşuları da gelmemektedir. Yalnızca eşinin yengesinin yanına geldiğini ifade etmiştir:

Kübra:

“Yok. Eltim geliyor sadece. Adam buraya bırakıyor akşam alıyor içeri.”

Engelli kadınlar, engellerinden dolayı kamusal alana çıkamamaktadırlar. Aileden birinin yardımıyla hareketlerini gerçekleştirmektedirler. Ama her zaman çevresinde kendisine yardım edebilecek birileri bulunmamaktadır. Bundan dolayı bedensel engelli kadınlar tekerlekli sandalyeye ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak bunu karşılayacak maddi imkânları bulunmamaktadır.

3.6.Engellilik ve Kırsal Alan

Kırsal alanda kadın engelliler dışarıya tek başlarına çıkamamaktadırlar. Kamusal alanda bir yere gidecekleri zaman yanlarında baba, abi ya da erkek kardeşlerden birinin bulunması gerekmektedir. Engelli kadın özel alanda devamlı olarak ev işleri ile meşgul olmakta kamusal alana çıktığında da yine bir baskı aracı olan erkek iktidarı ile hareket etmek zorunda kalmaktadır. Bu şekilde toplumsal cinsiyet çerçevesinde kadının tek başına dışarıya çıkmaması gerektiği algısı bir katılımcı (Didem) tarafından içselleştirilmiştir:

Didem:

“Genelde ben ailem olmadan gidemiyorum merkeze. Bilemiyorum. Pek gidemedim bugüne kadar tek başıma. Ailem, herhalde pek yaşım elvermedi bugüne kadar diye yollamıyor. 18 yaş ve üstü değilim zaten. Yani hep sınav şu bu. Doktor kontrolleri. Hep onun için gittim. Çarşıya bir ihtiyacımı karşılamak için giderim. Bulanık’ ta pek sosyal aktivite yapılacak bir yer yok. Kadınlar özgür değil. Çıkılacaksa ancak bir ihtiyaç için çıkılır. Giyim, kuşam, bakkal işleri v.s.”

3.7.Hizmetlerden Yararlanma

Herhangi bir kurum ya da kuruluş tarafından engelli bireyler için herhangi bir etkinlik, bir program yapılmamıştır. Engellilere yönelik hiçbir örgütlenme de bulunmamaktadır. Engelli kadınlar, engellilikleri ile ilgili net bir bilgiye sahip olamamaktadırlar. Bundan dolayı engelli bireyler eve hapsedilmiş bir şekilde hayatlarını yaşamaya devam etmektedirler.

Engelli kadınlardan 13’ü de muhtarlar ya da belediyeler tarafından kendilerine yönelik bir çalışma yapılmadığını böyle bir şeyi hiç duymadıklarını belirtmişlerdir.

Emine ve Mine kırsal alanda park olmadığını ancak İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirlerde olduğunu belirtmişlerdir. Buraya gittikleri zaman parklarda spor yapabiliyorlar. Özellikle Emine bedensel engelli olduğundan dolayı fizik tedavi için gerekli olan aletleri İzmir’de kullandığını ifade etmiştir:

Emine:

“Hayır, hayır. Burada bizim için hiçbir şey yok. Gelinim beni İzmir’de parka götürdü. Orada hareketler yaptım. Bana iyi geliyordu.”

3.8.Kamusal Alanda Şiddet

Kadın engellilerden 2’si engelleri nedeniyle çevresi tarafından kendisine sorular sorulduğunu ve kendisini anormal biri olarak gördüklerini ifade etmiştir ve bu psikolojik şiddet nedeniyle kadınlar suskun olduklarını ve çevrelerindeki sorgulamalara duyarsız kalmaya başladıklarını vurgulamışlardır:

Zeynep:

“Yaşadım. Sıkıntı oluyor. Çevreden, evden. Suskun oldum artık. Daha durgun oldum hastalıktan sonra. Kimse beni rahatsız etmiyor, etmez aile de komşularda. Ben kendi kendime sıkılıyorum. Canım sıkılıyor.”

Kadın engelliler, engellerinden ve çevredeki psikolojik şiddetten dolayı üzüntü duymaktadırlar. 2 kadın engelli (Cansu, Mine) çok zor şartlar altında okullarını bitirmişlerdir. Hiç bilmedikleri bir yerde, hiç tanımadıkları insanlarla olmak onları korkutmuştur. İşitme ve konuşma engelli oldukları için kimse ile dertleşmemek, kimseyi duyamamak onları etkilemiştir. Çevresindeki insanların işaret dili bilmemesinden dolayı iletişim kurmada sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir:

Cansu:

“Okul olmadan önce hep susuyorduk, kimseyle iletişim kuramamak çok kötü. Hiçbir düğüne gitmek istemiyordum. Köyde gidilebilecek tek sosyal ortam oydu. Hep evde oturuyordum. Ben sıkılıyordum kimse benimle sohbet etmiyordu. Çevremdeki herkes konuşuyordu. Niye ben konuşamıyorum diye üzülüyordum. Okula gidince çevremde benim gibi olanları da görünce mutlu oldum. Okul bitince iş bulamadım, bu beni üzüyor. Ailemin yanında olmak güzel ama köyde olmak biraz sıkıcı. İş bulamadığım için sabrediyorum. Hiç konuşamıyorduk ki. Sadece oyun vardı. Oyun oynuyorduk. Bizi oyundan dışlıyorlardı. Herkes konuşuyor ben konuşamıyorum. Sonra zamanla anladım. Okula gittikten sonra her şeyin ne olduğunu anladım. Sınava girdim, kazanamadım ama tekrar hazırlanmak istiyorum.”

Kadın engellilerden Fatma kamusal alanda olduğu bir zamanda bir erkek bohçacı tarafından korkutulmuştur. Bu durum nedeniyle kendisi dışarıya tek başına çıkamamaktadır:

Fatma:

“Pazara, merkeze gitmiyorum. Tek başıma gidemiyorum. Sokakta tek başıma gezemiyorum. Korkuyorum. Bohçacı bir adam beni kovaladı. Korkuyorum. Bir yere gitmiyorum. Sorun da olmuyor.”

3.9.Kırsal Alanda Engelli Kadınların Toplumsal Hayata Katılımı İle İlgili Sorunlar

3.9.1.İstihdam

Toplamda 13 engelli kadın ile yapılan görüşmede, kadınların tümünün herhangi bir işte çalışmadığı tespit edilmiştir:

Kadın engellilerden Didem, Zuhal, Ayşe ve Fatma şu an hiçbir işte çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Engelli kadınlar, özel alanda toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bağlamında, kadının görünmeyen emeği ile uğraştıklarını belirtmişlerdir:

Didem:

“Çalışmıyorum. Evdeyim. Ev işiyle uğraşıyorum.”

Kadın engellilerden Cansu ve Mine de, liseden mezun olduktan sonra iş bulamamışlardır. Maddi bir gelirlerinin olmasını isteyen kadınlar kamuda memur olmak istemektedirler. Bundan dolayı engelliler için yapılan E-KPSS sınavına hazırlanmışlardır fakat sınavı kazanamamışlardır. Ancak sınavı kazanmak için tekrar hazırlanmak istediklerini ifade etmişlerdir:

Cansu:

“Sınava girdim, kazanamadım ama tekrar hazırlanmak istiyorum. Ailemin yanımda olmaması üniversiteye hazırlanamam konusunda benim için biraz dezavantaj oldu. Çünkü sürekli aklım onlardaydı. Bütün hayatı uzak geçirdiğim için bir süre sonra yanımda olmalarını istedim. Boşuna okumuşum gibi hissediyorum. Çok isterdim. En azından bir işim olsaydı. Çok şanssız olduğumu düşünüyorum.”

3.9.2.Eğitim

Engelli kadınların eğitim düzeyleri incelendiğinde 9'unun hiç okula gitmediği, 3'ünün (Didem, Cansu ve Mine) lise mezunu olduğu, 1'inin (Fatma) ise ortaokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. Cansu ve Mine işitme ve konuşma engelli olduklarından dolayı çevreleri ile iletişim kurabilmeleri ve okuma-yazma öğrenmeleri için aileleri tarafından işitme ve konuşma engelliler okuluna gönderilmişlerdir. Fatma da ailesi tarafından işitme ve konuşma engelliler okuluna gönderilmiş ancak 8. sınıfı bitirdikten sonra yeterli eğitimi aldığı düşüncesinden dolayı eğitimine devam etmesine izin verilmemiştir.

4 katılımcı, kadın oldukları için aileleri tarafından okula gönderilmediklerini belirtmişlerdir. Engelli kadınların yaşadıkları kırsal toplumda kadınların eğitime katılımının “ayıp” olması buna neden olarak gösterilmiştir.

Gülsüm:

“Bizim zamanımızda okul da vardı. Annem diyordu kızın okuması ayıptır. Benim önümde erkek kardeşim vardı Hacı Kemal. Onu yazdılar bizi yazmadılar. Şimdi telefon var. Kimse beni aramayana kadar kimseyi arayamıyorum. Bazen diyorum; Allah kabul etmesin, biz de okula gitseydik, bilseydim. Bırakmadılar bizi gidelim.”

“İşitme ve konuşma engelinden dolayı bir kadın ortaokul mezunu olduktan sonra ailesinin izni olmadığı için okula gidememiştir. Görüşme sırasında katılımcı okul hayatının yarım kalmış olmasından büyük üzüntü duyduğu ve bir anda dalıp konuşmayı yarıda kestiği gözlemlenmiştir:

Fatma:

“8’i bitirdim. Van’da engelliler okulunu okudum 8 yıl. Babam izin vermedi. Kızdılar. Ortam güzel değildi. Okuma- yazma biliyorum. Reçete okuyabiliyorum.”

Muş ilinde işitme engelliler için okul bulunmamaktadır ve Muş’a en yakın işitme engelliler okulu ise Van’da bulunmaktadır. Dolayısıyla işitme engeli olan insanlar Van’daki okula gitmektedirler. Ancak kadın engellilerden 1’i engelli olduğu için ailesi tarafından Van’a gönderilmemiştir:

Ayşe:

“Gitmedim okula. Annem bırakmadı Van’ a. Sağır olduğum için. Kendi kendime okuma yazma öğrendim.”

Yapılan görüşmelerde iki katılımcı engel durumlarından dolayı çok zor şartlarda eğitim gördüklerini belirtmişlerdir. Cansu ve Mine konuşma ve duyma yetileri olmadığı, başka bir şehirde ailelerinden uzak yaşadıkları için bu durumdan çok korkmuşlar ve sürekli ağlayarak eğitimlerini tamamlamaya çalışmışlardır. İşitme engelli bireyler için her ne kadar okullar mevcut olsa da, bir engelli birey (Mine) az da olsa konuşup, duyabiliyorken bu yetilerini yanlış eğitim yüzünden tamamen kaybetmiştir. Görüşme esnasında eğitim hayatlarını anlatırlarken çok üzgün oldukları dikkat çekmiştir ama her şeye rağmen hayata tutunabilmek ve ailelerine mahcup olmamak için eğitimlerini tamamlamışlardır.

Mine:

“Liseyi bitirdik. 1 yıl anasınıfı, 3 yıl Erzurum’da okuduk. Tuzla’da 7 ve 8’i işitme engelliler okulunda okudum. Orada işaret dili vardı. Bize konuşmayacaksın dediler. İlk zor geliyordu. Sonra alıştık. Aslında güzeldi. Sonra işaret diline başlayınca unuttuk. Çünkü bir süre sonra

konuşmamaya alışılıyor. Belki de işaret dili değil de konuşmaya zorlansaydık daha farklı olurdu.”

3.9.3.Sağlık

Engelli kadınlar hem engelli olduklarından hem de kadın olduklarından dolayı sağlık alanından da dışlanmaktadır. Toplumda bulunan her birey, yaşamış olduğu sağlık sorunları nedeniyle hastaneye gitmekte ve tedavi olmaktadır. Ancak engelli kadınlar engelleri nedeniyle hastaneye bireysel olarak gidememektedirler. Kendileri hastaneye gidemediği için de ailesi tarafından götürölmek zorundadırlar. Ancak engelli kadınların ailelerin çoğu, işlerinin olduğunu söyleyerek kendilerini hastaneye götürmemektedir. Aile bireylerinden olan bir erkek kimseden izin almadan, istediği zaman hastaneye gidebilmektedir. Ancak söz konusu kadın olduğunda ise göz ardı edilmekte ve kadının hasta olması kadına yüklenmektedir. Katılımcılar hastaneye gittikleri zaman da binanın tasarımı, karşısındaki birey ile iletişim kuramaması gibi engeller ile karşılaşmakta ve bu da tedavilerini kısıtlamaktadır. Engelli kadınlar, hem toplumsal cinsiyet kalıp yargılarından hem de engelli olmalarından dolayı sağlık alanından faydalanamamaktadır. Bu da araştırmanın, toplumsal cinsiyetin engelli kadınların toplumsal hayata katılımının en önemli sorunlarından ve engellerinden biri olduğu hipotezini desteklemektedir:

Ayşe:

“Hastaneye giderken yengemle gidiyorum. Hastane yakın. Yürüyerek gidiyorum. Mide ağrım için, adet düzensizliğim için hastaneye gidiyorum.”

Fatma:

“Hastaneye de onunla gidiyorum –eltisiyle- . Hastaneye istediğim zaman gidemiyorum engelli olduğum için. Duyamıyorum, konuşamıyorum. Tek başıma nasıl gidim”

İşitme ve konuşma engeli olan kadınlar, hastaneye ya da kamusal alanda bir yere gittikleri zaman karşısındaki kişi işaret dilini bilmediği zaman engelli kadın derdini ifade etmekte zorlanmaktadır. Bundan dolayı kamusal alanda bir işleri olduğunda, isteklerini ifade edebilmesi için aileden birini yanlarında götürmek zorunda kalmaktadırlar:

Cansu:

“Tek başımıza gidemiyoruz. Derdimizi birinin anlatması gerekiyor. Birisiyle beraber gidiyoruz. O da babamın hep haberi olur zaten. Hiç tek başıma gitmiyorum. Tek başıma giderim ama ailem beni tek bırakmıyor. Burada kadının tek başına gitmesine izin verilmez.”

Sağlık problemlerinde kamusal alana çıkmaları ile ilgili engelli kadınlara yöneltilen soruda engelli kadınlarının genelinin engelli ve kadın olmalarından dolayı hastaneye gidip tedavi olamadıkları saptanmıştır. Sağlık problemleri nedeniyle hastaneye gidemeyen engelli kadınların sağlık sorunları tedavi olamamalarından dolayı giderek artmaktadır. Doktor tarafından kendilerine verilen ilacı 5 ay kullandıktan sonra bırakmaları gerekirken, hastaneye gidemediklerinden ağrılarını dindirmesi için yıllarca aynı ilacı kullanmaktadırlar. Bu da hastalıklarını daha da artırmakta ve sürekli ağrılar içerisinde yaşamlarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar.

3.9.4.Ulaşım

Kadın engelliler sağlık problemleri için hastaneye gitmek istediklerinde ya da kamusal alana çıkmaları gerektiğinde, o an bulabildikleri herhangi bir araçla ulaşımını sağlamaktadırlar. Köylerde bulunan servis araçlarının birçoğu erkekler tarafından kullanılmaktadır. Kadınların servis araçlarıyla gitmesi toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır. Belediyeler tarafından kadın engelliler için gerekli olan servis hizmeti bulunmamakta, kadın engelliler bu konuda çok sıkıntı çekmektedirler. Bu durum engelli kadınların toplumsal hayata katılımlarının önündeki engelleri daha da artırmaktadır:

Emine:

“Arabayla gidiyoruz. Servislerle. Bir kişi ile gidiyorum yavaş yavaş. Orada arabaya biniyorum. Kendi arabamız nerdee. Eşim götürüyor hastaneye. Otobüsle. Giderken izin isterim. Önceden hiç gitmiyordum. Şimdi deli dolu oldum ya bazen diyom bazen demiyom. Önceden izin verseydi çıkardım, izin vermeseydi çıkamazdım.”

3.9.5.Kararlara Katılım

Kadınlar politik alanda görünür değillerdir. Durum engelli kadın olduğunda değişen bir şey olmamakla çifte dezavantaj yaşamakta ve siyasi hayattan, kamusal alanda alınan kararlardan dışlanmaktadırlar. Engelli kadınlar siyasi bir seçim olduğunda kendileri oy kullanamamaktadırlar. Eşleri tarafından kimlikleri alınmakta ve kendi istedikleri partiye oy vermektedirler. Kadınlar köy ile ilgili verilen kararlarda da pasif durumda bırakılmaktadırlar. Köy ile ilgili bir konu olduğunda erkekler kahvehanede ya da köyden birinin evinde toplanmakta

ve kararları almaktadırlar. Kadınlar yalnızca erkeklerin yemek ve çay ihtiyaçları ile ilgilenmek zorunda olan kesimi oluşturmaktadırlar:

Gölsüm:

“Biz bir şey söylemeyiz. Erkekler toplanır ne yapılacaksa yapar. Ben zaten yürüyemiyorum. Bir yere gidemiyorum. Kadınlar karışmaz. Ayıptır kadınların erkeklerle oturup konuşması. Her şeyi onlar yaparlar.”

Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın amaçları doğrultusunda engelli kadınlarla yapılan görüşmelerde ulaşılan veriler analiz edildiğinde; kırsal alanda yaşayan engelli kadınların annelik, eş olma, ev kadınlığı gibi toplumsal cinsiyet rollerinden ve toplumdan dışlanmaları, yaşadıkları sorunları daha da derinleştirmektedir. Yapılan bu çalışmada; kadınlara yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı engelli kadınların kamusal alanda görünür olmalarının engellendiği ve engelli kadınların toplumdan soyutlanmaya çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle engelli kadınların kamusal alandaki görünürlükleri önemli ölçüde düşüktür. Bu sorunları destekleyen temel unsur engelli kadınların eğitim, istihdam ve siyaset alanına katılamamalarından kaynaklanmaktadır. Özellikle de eğitim hayatına katılamamak diğer bütün toplumsal dışlanma sorunlarını doğurmaktadır. Engelli kadınlar, hem kadın olmalarından hem de engelli olmalarından dolayı çifte baskıya uğramakta ve toplumdan dışlanmaktadır.

Kırsal alanda yaşayan engelli kadınlar engelli olmayan kadınlardan daha fazla ayrımcılığa uğramaktadırlar. Bireylerin toplumsal hayatta kendilerini gerçekleştirmesinin temel unsurlarından olan eğitim, istihdam, siyasal gibi alanlardan engelli kadınlar dışlanmaktadır. Bundan dolayı kamusal alanda engelli kadınların görünür olmaları önemli derecede azalmaktadır. Her türlü kamusal alandan dışlanan engelli kadınlar yoksulluk içerisinde bulunmakta ve hayata tutunmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışmada engelli kadınların kırsal alanda toplumsal cinsiyet normlarından kaynaklı hem özel alanda hem de kamusal alanda kısıtlamalar yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Engelli kadınlara acınmakta, hor görülme ve ilgisiz bırakılmakta ve belediyeler tarafından yapılan yardımlar da bulunmamakta bu da kadınları eve hapsedmektedir. Dolayısıyla engelli kadınlara yönelik olarak yardım odaklı değil de kadınları toplumsal hayata katabilecek ve onları görünür kılacak eylem ve politikalar geliştirilmelidir. Engelli kadınların ihtiyaçları ve sorunları değerlendirilmeli bu noktada çözümler üretilmeli, fırsat eşitliği sağlanmalı ve engelli kadınların

toplumsal hayata katılımlarının önündeki toplumsal engeller ortadan kaldırılmalıdır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlardan hareketle şu öneriler belirlenmiştir:

-Engelli bireyler arasında doğuştan engelli bireyler olduğu için, kadınlara hamilelik öncesinde, hamilelik döneminde ve hamilelik sonrasında sağlık hizmetleri verilmeli ve kadınlara doğum süreci ile ilgili bilgilendirmeler yapılmalıdır.

-Yoksul halde bulunan engelli kadınlar belirlenmeli, asgari düzeyde maddi ihtiyaçlarını giderebilmeleri için çözümler üretilmeli ve çalışabilen engelli kadınların yoksulluğunun azaltılması için belediyeler tarafından iş sahaları oluşturulmalı, çalışacak durumda olmayanlar için ise yardım fonları ayrılmalıdır.

-Engelli kadınların kırsal alanda yaşadığı sorunlar toplumsal cinsiyet bağlamında tartışılmalı, bu sorunlar çözüme kavuşturulmalı ve engelli kadınların da kamusal alanda görünür olmaları sağlanmalıdır.

-Köyü merkeze uzak olan ve hastanelere ulaşımında sıkıntı yaşayan engelli kadınlar belirlenmeli ve hastaneye gitmek istedikleri zaman belediyeler tarafından belirlenen özel araçlar ya da servislerle, kadınlar evlerinden alınıp tekrar evlerine bırakılacak şekilde hizmetler sunulmalıdır.

-Engelli kadınlar arasında bekâr olup da evlenmek ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınların evlendirilmesi için teşvikler sunulmalı ve çocuk sahibi olabilmeleri için gerekli kontrollerin yapılması için hizmetler sağlanmalıdır.

-Engelli bireylerin ailelerine de destekler sağlanmalı, devletten bakım parası alan bakıcıların işlerini yapıp yapmadıkları düzenli olarak kontrol edilmelidir.

-Engelli kadınların eve bağımlı olmasını önlemek, toplumsal hayata erişimlerini, ulaşımını kolaylaştırmak ve sosyal olarak güçlenmelerini sağlamak için sosyal hizmetlerin yardımıyla tekerlekli sandalyeler ya da akülü araçların temini için destekler sağlanmalıdır.

Kaynakça

- ALTUNTAŞ, N., DOĞANAY, G., (2016),“Trabzon’da Engelli Kadın Profili”,*KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/12. (s. 317).
- BORA, A., (2010), *Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- BURCU, E., (2015),*Engellilik Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık
- DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ., ÖZÜRLÜLER İDARESİ BAŞKANLIğI, (2009),*Türkiye Özürlüler Araştırması 2002*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- DUMAN, N. A., DOĞANAY, G. (2017), “Toplumsal Dışlanma Pratikleri Üzerinden Trabzon’da Engelli Kadınlar”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20/2. (s.6-7)
- EROğLU, D., (2018), "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği" *Sürdürülebilir Yaşam Penceresinden Yerel ve Kırsal Kalkınma*. Gür, F., Bayramoğlu, M. (der). İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları
- EUROPEAN COMMISSION., (2002),*Definitions Of Disability In Europe*. London: European Commission Publications.
- KURT, M.,(2014),*Katılım ve Otonomi Etki Anketi” nin (Ipaq-Impact On Participation And Autonomy Questionnaire) Türkçeye Adaptasyon, Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması*. Uzmanlık Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
- NHRC., (2005), *Disability Manual*. New Delhi: Faridkot House
- OAKLEY, A., (2015), *Sex, Gender and Society*. England: Ashgate
- ÖZDEMİR, D. K., (2010),“Ortopedik Engelli Kadınların Sorun ve Beklentileri: Tuzla İlçesi Örneği”,*Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- PURUTÇUOğLU, E., AKSEL, C. (2017), “Engelli Kadınların Beden İmajı Algısı İle Yaşam Doyumunun Belirlenmesi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 50/10. (s.428-430)
- SEÇGİN, F., TURAL, A., (2011), “Sınıf Öğretmenliği Bölümü Öğretmen Adaylarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları”. *E- Journal of New World Sciences Academy*, 6/4. (s. 2447).
- SHAKESPEARE, T., (1996), “Disability, Identity and Difference” *Exploring the Divide*. Barnes., C., Mercer., G. (der) Leeds: CDS Publications.
- YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H., (2016), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- WHO., (2011),*Dünya Engellilik Raporu*. Çev. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Ankara: Anıl Group Matbaa